

УДК 373.3/5.091.013

*ЮРИЙ ЗАВАЛЕВСЬКИЙ, доктор педагогічних наук, професор, перший заступник директора державної наукової установи "Інститут модернізації змісту освіти" Міністерства освіти і науки України, Україна
ORCID ID 0000-0003-1904-6642*

*СВІТЛАНА КИРИЛЕНКО, кандидат педагогічних наук, начальник відділу інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи Державної наукової установи "Інститут модернізації змісту освіти" Міністерства освіти і науки України, Україна
ORCID ID 0000-0002-2701-1303*

*ОКСАНА МАРИНОВСЬКА, доктор педагогічних наук, доцент, професор-завідувач кафедри менеджменту та освітніх інновацій Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, Україна
ORCID ID 0000-0002-4225-0310*

*ОЛЬГА КІЯН, кандидат педагогічних наук, завідувач сектору експериментальної педагогіки відділу інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи Державної наукової установи "Інститут інноваційних технологій і змісту освіти" Міністерства освіти і науки України, Україна
ORCID 0000-0002-0482-8898*

ПРИКЛАДНІ ПЕДАГОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯК ЧИННИК ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ОСВІТИ

YURIJ ZAVALIVSKYI, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, the first deputy director of the State Scientific Institution "Institute of Modernization of the Content of Education" of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Ukraine

SVITLANA KYRYLENKO, Candidate of Pedagogical Sciences, head of the department of innovative activity and research and experimental work of the State Scientific Institution "Institute of Modernization of the Content of Education" of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Ukraine

OKSANA MARYNOVSKA, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor-Head of the Department of the Department of Management and Educational Innovations, Ivano-Frankivsk Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education, Ukraine

OLGA KIYAN, Candidate of Pedagogical Sciences, head of the sector of experimental pedagogy of the department of innovative activity and research and experimental work State scientific institution "Institute of Modernization of the Content of Education" of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Ukraine

APPLIED PEDAGOGICAL RESEARCH AS A FACTOR INNOVATIVE DEVELOPMENT OF EDUCATION

У статті розкрито прикладні педагогічні дослідження як чинник інноваційного розвитку освіти. Науково обґрунтовано такі напрями: ціннісно

зорієнтована освіта задля розвитку особистості як громадянина і патріота України; компетентісно спрямована освіта задля самореалізації суб'єктів освітнього процесу; цифрова трансформація освіти як екосистема цифрових рішень у відповідь на

виклики часу; безпечна освіта задля ефективного функціонування і розвитку закладів освіти у воєнний час; акмеологічно орієнтована освіта задля інноваційного розвитку авторських закладів освіти.

Ключові слова: прикладні педа-

гогічні дослідження, напрями, інноваційний розвиток освіти.

Summary. The article reveals applied pedagogical research as a factor in the innovative development of education. The following directions are scientifically substantiated: value-oriented education for the development of personality as a citizen and patriot of Ukraine; competently oriented education for the self-realization of the subjects of the educational process; digital transformation of education as an ecosystem of digital solutions in response to the challenges of time; safe education for the effective functioning and development of educational institutions in wartime; acmeologically oriented education for the innovative development of author's educational institutions.

Key words: applied pedagogical research, directions, innovative development of education.

Мета: науково обґрунтувати напрями прикладних педагогічних досліджень як чинник інноваційного розвитку освіти.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Ефективність реалізації державної політики у сфері освіти актуалізує потребу методологічної

рефлексії задля наукового обґрунтування напрямів прикладних педагогічних досліджень. Вони забезпечують інноваційний розвиток освіти.

Аналіз досліджень і публікацій.

Відомо, що педагогічні дослідження – це дослідження у педагогіці. Їх прийнято класифікувати так: фундаментальні, прикладні та упроваджувальні (розробки) (Ягунов..., 2002). Суб'єктами наукових педагогічних досліджень є учені, керівники закладів освіти, педагогічні працівники тощо, котрі здійснюють експериментальну роботу на базі закладів освіти. Педагоги інших/неекспериментальних закладів освіти теж залучені до педагогічних досліджень, бо використовують їх результати на практиці, зокрема, розробляють науково-методичні теми/проблеми, впроваджують/застосовують освітні інновації тощо як засіб самореалізації у професійній роботі.

Аналіз нормативно-правових документів у сфері освіти, результатів наукових досліджень І. Беха, С. Гончаренка, С. Золотухіної, В. Лозової, Е. Панасенко, Є. Хрикова та ін., власного досвіду професійної діяльності дає можливість зробити висновки про:

по-перше, актуальність поруше-

ної теми, яка зумовлена розумінням значимості прикладних наукових педагогічних досліджень як таких, що чинять/здійснюють вплив на інноваційний розвиток освіти;

по-друге, потребу конструктивних якісних змін в освіті, що супроводжують процес її розвитку засобами освітніх інновацій – експериментально апробованих і рекомендованих до використання в установленому порядку;

по-третє, необхідність розуміння системного взаємозв'язку прикладних та фундаментальних педагогічних досліджень, що слугують "фундаментом" – теоретико-методологічною основою для прикладних;

по-четверте, взаємообумовленість упроваджувальних (розробок) та прикладних педагогічних досліджень, що "прикладаються" до педагогічної практики, забезпечуючи інструментальність останніх;

по-п'яте, поняття "інноваційна діяльність" полісемантичне за суттю, тому керуємося логікою науки у процесі експериментальної роботи (розроблення, експериментальна апробація новації/інновації), логікою практики – інноваційної діяльності (використання інновації у конкретних

Рис. 1. Структурно-логічна модель напрямів здійснення прикладних педагогічних досліджень

педагогічних умовах).

Виклад основного матеріалу дослідження. Він структурований за допомогою цільових завдань: 1) розробити структурно-логічну модель напрямів здійснення прикладних педагогічних досліджень; 2) науково обґрунтувати напрями прикладних педагогічних досліджень як чинник інноваційного розвитку освіти.

Завдання 1. Розробити структурно-логічну модель напрямів здійснення прикладних педагогічних досліджень.

Нормативна складова моделі (рис. 1) орієнтована на педагогічний ідеал випускника Нової української школи – "ОСОБИСТІТЬ. ПАТРІОТ. ІННОВАТОР", виписаний у Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти "Нова українська школа" на період до 2029 року, схваленої Розпорядженням Кабінету Міністрів України 14 грудня 2016 року № 988-р. Її концептуальні положення втілені в Законі України "Про освіту" та інших нормативно-правових документах, що потребують імплементації з урахуванням нових викликів... воєнного часу.

"Зараз змінилася геополітична ситуація – ми набули суб'єктності, – пише Міністр освіти і науки України О. Лісовий. – Раніше Україна була, як струмок, який протікав між перешкодами: ми були затиснуті між політичними та економічними впливами росії та пропозиціями Євросоюзу. Ми маневрували між цими перешкодами і текли по тому річищу, яке для нас проклали зовнішні обставини і впливи. Сьогодні з Україною говорять інакше, нас запитують: "Що вам потрібно?" Це дуже важлива зміна – ми набули суб'єктності і можемо прокласти власний шлях. Для нас важлива загальна державна стратегія: куди ми рухаємось, яким бачимо суспільство, які пріоритети Україна перед собою ставить?" (Лісовий, 2023).

На рисунку 1 окреслено основні тренди ціннісно-сміислової орієнтації освіти на інноваційний розвиток: "Безпека", "Нова українська школа", "Цифровізація", що на практиці втілюють концептуальні положення аксіологічного, компетентісно-

діяльнісного, особистісно розвивального та інших наукових підходів. *Адже у воєнний час БЕЗПЕКА – одна з базових умов функціонування і розвитку освіти, НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА/РЕСтарт – одне з її головних завдань, ЦИФРОВІЗАЦІЯ – засіб досягнення мети освіти в сучасних соціокультурних умовах її розвитку, один із шляхів забезпечення належної якості освіти в умовах воєнного часу.*

Визначені тренди зорієнтовані на досягнення мети освіти в умовах воєнного часу: "всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору" (Закон України "Про освіту", 2017).

Ефективність реалізації поставленої мети обумовлена рівнем інноваційного розвитку освіти і науки, зокрема, якістю організації і проведення педагогічних досліджень, зокрема, прикладного характеру як на всеукраїнському, так і на регіональному рівнях (Положення..., 2023). Рисунок 1 репрезентує структурно-логічну модель напрямів здійснення прикладних педагогічних досліджень. Вони передбачають реалізацію інноваційного освітнього проєкту та/або експерименту як комплексного методу дослідження.

Інноваційні освітні продукти здійснення таких досліджень всеукраїнського рівня виписано у п. 8 Положення про порядок здійснення інноваційної діяльності у сфері освіти. Вони стосуються розроблення та експериментальної апробації "освітніх, навчальних, виховних, управлінських систем; базового компонента дошкільної освіти, інваріантної

складової змісту загальної середньої освіти, загальнодержавного компонента змісту професійно-технічної освіти, змісту позашкільної освіти, нормативної частини змісту вищої (зокрема післядипломної педагогічної) освіти; експериментальних навчальних програм, підручників, посібників, розроблених у процесі експерименту і спрямованих на поліпшення результатів освітньої діяльності; освітніх технологій, форм, методів і засобів навчання, виховання та управління освітою; науково-методичного, кадрового, матеріально-технічного та фінансового забезпечення освітнього процесу в закладах освіти; систем, технологій, форм і методів підвищення кваліфікації керівних, педагогічних та науково-педагогічних працівників; форм і засобів співпраці між органами управління освітою, адміністрацією навчальних закладів, педагогічними працівниками, учнями та батьками, технологій взаємодії з інститутами громадянського суспільства, врахування та формування громадської думки щодо перетворень у галузі освіти" (Положення..., 2023).

Завдання 2. Науково обґрунтувати напрями прикладних педагогічних досліджень як чинник інноваційного розвитку освіти.

Актуальність реалізації напрямів прикладних наукових досліджень (рис. 1) обумовлена потребою імплементації нормативно-правових документів задля реалізації державної політики у сфері освіти на ціннісних засадах Нової української школи з урахуванням нових соціокультурних умов функціонування і розвитку закладів освіти в умовах воєнного часу.

Напрямом першим. Ціннісно зорієнтована освіта задля розвитку особистості як громадянина і патріота України. Актуальність напряму прикладних педагогічних досліджень обумовлена розумінням фундаментальної значимості цінностей задля розвитку освіти на концептуальних засадах Нової української школи, зокрема, реалізації аксіологічного, особистісно орієнтованого підходів.

Теоретичний аспект: цінності – передумова і результат діяльності;

ціннісні орієнтації – аксіологічне ядро, внутрішній орієнтир особистості як "автора вільного морально відповідального вчинку" (Бех, 2015). Вчинкова природа особистості є виявом її суб'єктності, основою формування національної та громадянської ідентичності.

Прикладний аспект: дослідження спрямовані на *плекання особистості як громадянина і патріота України – ціннісний орієнтир* сучасної української школи: гідність, рівність, справедливість, толерантність та культурне різноманіття, турбота, чесність, довіра, верховенство права, нетерпимість до корупції та фаворитизму, патріотизм, еколого-етична цінність, соціальна відповідальність, лідерство та самореалізація, свобода (*Ціннісні орієнтири...*, 2019).

Бути громадянином своєї, а не чужої держави – виклик, що стоїть перед нами в умовах війни, актуалізує напрям національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в закладах освіти України, плекання їх/нашої громадянської відповідальності. "Історія суспільного розвитку свідчить, що до ціннісної проблематики частіше звертаються на його "переломах", а цінності сприймають як своєрідний "магічний кристал", завдяки якому можна зрозуміти глибинні процеси, що відбуваються у тій чи іншій соціальній системі, виявити їх суть. <...> за допомогою призми "ціннісного кристалу", аналізуючи ціннісні системи народів, культур, можна знайти відповіді на одвічні питання: куди і чи тією дорогою йдемо, що чекає на нас – злетіти чи падіння, розквіт чи стагнація..." (Шайгородський, 2002).

Напрямок другий. **Компетентнісно спрямована освіта задля самореалізації суб'єктів освітнього процесу.** Актуальність обумовлена потребою реалізації компетентнісно-діяльнісного підходу в освітньому процесі закладів освіти, бо *компетентність як освітній результат* формується/розвивається у процесі діяльності.

Теоретичний аспект: *компетентність* – особистісна якісна характеристика, динамічна за суттю, що передбачає формування/розви-

ток *здатності успішно здійснювати діяльність у непередбачуваних умовах*; її зміст і структуру задано нормативно (*Закон України "Про освіту"*, 2017) як поєднання знань, умінь, навичок, цінностей, поглядів, способів мислення, особистих якостей суб'єкта освітнього процесу.

Прикладний аспект: дослідження спрямовані на експериментальну апробацію *педагогічних інновацій на рівні змісту освіти* – навчально-методичного забезпечення реалізації державних стандартів освіти задля формування/розвитку ключових компетентностей, спільних умінь, результатів навчання предмета/курсу здобувачів освіти, професійних стандартів керівників та педагогічних працівників закладів освіти з метою розвитку їх загальних і професійних компетентностей; *процесуальному рівні* – розроблення, наукове обґрунтування, експериментальна перевірка ефективності освітніх систем, технологій, методик та ін. управління, навчання, виховання та розвитку, зокрема, педагогічних, психолого-педагогічних, організаційно-педагогічних умов задля самореалізації суб'єктів освітнього процесу.

Напрямок третій. **Цифрова трансформація освіти як екосистема цифрових рішень у відповідь на виклики часу.** У нових соціокультурних умовах інноваційного розвитку освіти актуалізується тематика і проблематика досліджень щодо розроблення й використання *цифрових інновацій*, формування/розвитку інформаційно-цифрової компетентності суб'єктів освітнього процесу.

Теоретичний аспект: *цифрова трансформація освіти* – це процес і результат використання цифрових технологій задля забезпечення доступності та конкурентоспроможності освіти, що обумовлений рівнем готовності суб'єктів освітнього процесу до їх застосування; *інформаційно-цифрова/цифрова компетентність* "визначається як динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей у сфері цифрових технологій, і визначає здатність особи успішно соціалізуватись, провадити професійну та/або навчальну

діяльність з використанням таких технологій" (*Концептуально-референтна Рамка...*, 2021).

Прикладний аспект: цифровізація як освітній тренд розробляється у дослідженнях з позиції пошуку, розроблення та використання *ефективних цифрових рішень для освіти*, що їх репрезентують сучасні цифрові сервіси та інструменти, інформаційно-цифрові компетентності задля формування цифрового освітнього середовища закладу освіти, надання доступу до якісного контенту здобувачам освіти, електронного збору даних для прийняття ефективних управлінських рішень, цифрової трансформації уроку/навчального заняття тощо.

Екосистема – це про цінності; про сервіс та рівень підтримки суб'єктів освіти, що відповідає викликам воєнного часу; *екосистема цифрових рішень* – про забезпечення належної якості освіти і освітніх послуг засобами цифрової трансформації освіти задля розвитку конкурентоспроможності закладів освіти, суспільства і держави зокрема.

Напрямок четвертий. **Безпечна освіта задля ефективного функціонування і розвитку закладів освіти у воєнний час.** Безпечна освіта – це про майбутнє, що потребує захисту; про цінності, які треба відстоювати; про створення безпечних умов для навчання, успішної соціалізації та гармонійного розвитку учнів в умовах війни задля захисту їх життя і здоров'я, забезпечення фізичної, психологічної, соціальної, інформаційної безпеки.

Теоретичний аспект: *безпечне освітнє середовище* як передумова і результат діяльності виявляє рівень ефективності функціонування/розвитку закладів освіти, обумовлений їх спроможністю забезпечити *сукупність умов*, що "унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди" (*Закон України "Про повну..."*, 2020).

Прикладний аспект: дослідження орієнтовані на моделювання та експериментальну апробацію різних типів безпечного освітнього середовища, зокрема, психологічно безпечного,

екологічно безпечного, інформаційно безпечного, здорового/здоров'язбережувального, комфортного психосоціального, інклюзивного тощо.

Напрям п'ятий. Акмеологічно орієнтована освіта задля інноваційного розвитку авторських закладів освіти. Актуальність досліджень обумовлена потребою осмислення авторських закладів освіти як феномена інноваційної діяльності у сфері освіти, вищої форми саморозвивальної практики. Авторська школа – прообраз якісних перетворень в освіті від команди професіоналів, котрі розширюють простір освітніх можливостей.

Теоретичний аспект: реалізація акмеологічного підходу авторськими закладами освіти передбачає створення умов задля самореалізації суб'єктів освітнього процесу засобами розвитку/саморозвитку їх акме-потенціалу, виявом якого є зрілість у досягненні успіху; *авторський заклад освіти* – заклад освіти з високим рівнем розвитку інноваційного потенціалу як необхідної передумови і результату саморозвитку його конкурентоздатності, який відрізняється від інших закладів освіти наявністю оригінальної експериментально перевіреної авторської концепції, механізмом реалізації якої є відповідна педагогічна система, що забезпечує стабільні позитивні результати діяльності.

Прикладний аспект: дослідження спрямовані на експериментальну апробацію авторських концепцій, моделювання й упровадження кращих авторських практик інноваційного розвитку закладу освіти задля розвитку й самореалізації особистості учня/учениці як суб'єкта освітнього процесу, громадянина і патріота України.

"...я хочу, щоб ви літали. Не просто йшли до свого успіху, а відчували відчуття польоту <...> Розширте рамку задач. Розширте її. Замахніться на космос. Замахніться на реальні

технології, замахніться на модерну державу..." (Мостова., 2017).

Висновки та перспективи подальших досліджень. У статті науково обґрунтовано напрями прикладних педагогічних досліджень як чинник інноваційного розвитку освіти. Перспективи подальших наукових розвідок – розкрити особливості експерименту як комплексного методу прикладних педагогічних досліджень.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Бех, І. Д. (2015). Вибрані наукові праці. Чернівці: Букрек. Т. 1. 840 с. Т. 2. 640 с.

Гончаренко, С. (2010). Про фундаментальні і прикладні педагогічні дослідження, або "Не споруджують освіту на піску". *Шлях освіти*, 2, 2–10. URL <https://core.ac.uk/download/pdf/84274148.pdf>

Про освіту. Закон України. Верховна рада України від 05.09.2017 р. №2145-VIII.

Про повну загальну середню освіту. Закон України. Верховна рада України від 16.01.2020 р. № 463-IX.

Завалевський, Ю. (2023). Нормативно-правове забезпечення інноваційної діяльності в закладах загальної середньої освіти. *Нова педагогічна думка*, 3 (115), 10–14.

Ковальчук, Л. (2020). Моделювання науково-педагогічних досліджень. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка. 520 с. URL <https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/09/Kovalchuk-L.-Modeliuvannia-naukovopedahohichnykh-doslidzhen--Posibnyk.pdf>

Концептуально-референтна рамка цифрової компетентності педагогічних й науково-педагогічних працівників (Проект). (2021). URL <https://osvita.diaa.gov.ua/korysni-posylannya?category=digital-competence-framework>

Лісовий, О. (2024). "Освіта – це не про видатки. Освіта – це інвестиції і розвиток держави". URL <https://osvitoria.media/experience/osvita-tse-ne-pro-vydatky-osvita-tse-investytsiyi-i-rozvytok-derzhavy-oksen-lisovuj/>

Мариновська, О. (2023). Базові поняття педагогічної інноватики. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*, 3, 11–16.

Мостова, Ю. (2024). "Ми перетворюємося на країну з дуже вузькою рамкою завдань". URL <https://sensor.net/ua/r444522>

Свтушенко, І. Н., Завалевський, Ю. І., Кириленко, С. В., Кіян, О. І., Ткачук-Таранік, К. В. (2014). Організатору інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи у загальноосвітньому навчальному закладі. Київ – Чернівці: Букрек. 420 с.

Панасенко, І. А. (2013). Експеримент у педагогічних дослідженнях в Україні: теорія та практика (1943–1991 рр.). Донецьк: Донбас, 760 с.

Положення про порядок здійснення інноваційної діяльності у сфері освіти від 07.07.2023 р. № 1155/40211.

Хриков, Є. М. (2018). Методологія педагогічного дослідження. Харків: Діса плюс. 297 с.

Ціннісні орієнтири сучасної української школи. (2019). URL <https://mon.gov.ua/storage/app/media/Serpneva%20conferentcia/2019/Presentasia-Roman-Stesichin.pdf>

Цифрова компетентність сучасного вчителя Нової української школи: 2023. (2023). Пошук рішень в період війни. (Ред. Овчарук О. В.). Київ: ЦО НАПН України. 208 с.

Шайгородський, Ю. Ж. (2002). Ціннісний конструкт міжкультурної комунікації. *Український соціум*, 1, 41–48.

Ягупов, В. В. (2002). Педагогіка. Київ: Либідь. 560 с.

Стаття надійшла 4.03.2024 р.